

ELS MALNOMS AL CAMP D'ALACANT: EL BACAROT

Josep Lluís MARTOS SÁNCHEZ

Aquesta comunicació implica un apropament al lèxic antroponímic de la partida alacantina del Bacarot. La nostra investigació té un precedent fonamental que ens ha de servir com a punt de referència necessària: "Toponímia a la partida de Bacarot", de Marinela Garcia Sempere. De fet, el treball que ara presentem és la parella complementària a aquest.

Del Bacarot només direm ara (hi aprofundim en la segona part del treball, sota l'entrada toponímica corresponent) que és una de les dotze partides rurals amb què compta el terme d'Alacant, la demarcació de la qual coincideix amb límits naturals. Si eixim d'Alacant cap a Elx pel *camí vell d'Oriola*, més conegut pels habitants de la zona com *camí vell d'Elx*, (és a dir, de nord-est a sud-oest), entrem al Bacarot creuant el *Barranc de les Ovelles*. Quasi paral·leles al camí, a l'esquerra, separen [el] Bacarot de la mar les serres del *Porquet* i de[ls!] *Colmenars*; i a la dreta se succeeixen les serres anomenades [les] *Atalaies*, *Lomas Llanas* o *Les Llomes*, *Lo Minyana*, prop de la de *Borbunyó*, ja fora de la partida, i la de *Sanxo*. Eixim del Bacarot pel *Portitxol*, després d'haver confluït amb una altra carretera que, passant pel nucli urbà de Bacarot, enllaça la carretera de Madrid (N-330) amb la de Múrcia (N-340), i entrem al terme municipal d'Elx (Garcia, 1991: 435).

Moltes zones que abans eren partides han estat absorbides per la ciutat. Per exemple, pocs jóvens alacantins s'imaginarien que el barri de Sant Blai és —o era— una partida del terme municipal que no formava part de la ciutat fins començaments d'aquest segle. Per això, aquest treball que presentem ara té una segona part que inclou alhora el que diem al respecte dels malnoms i el treball toponímic de la professora Garcia. És un apropament a la toponímia del Camp d'Alacant, sense distingir aquell "camp" que ja ha digerit la ciutat. Respecte a aquesta segona part de la comunicació, he de fer uns agraïments sincers a Carles Segura, amb qui em vaig endinsar en l'estudi lingüístic del Camp d'Alacant (Martos & Segura, 1993) i dels textos escrits als llibrets de foguera d'Alacant (Martos & Segura, 1992).

ANTROPÒNIMS

1. MALNOMS AMB REFERÈNCIA TOPONÍMICA

En aquest apartat hem de diferenciar a quin tipus de toponímia es refereix el malnom. Creem que, en primer lloc, hauríem de fer un grup d'aquells que deriven de noms de finques i, en segon lloc, dels provinents de topònims de noms de partides properes o de ciutats.

La vivenda és un mecanisme productor de la referència antroponímica. El nom de les finques és fonamental en la creació de malnoms i sol construir-se a partir d'un cognom o d'una característica de la casa: el Salero (de Lo Sala), els Varonets (de Lo Varó), el tio Vicentet de la Flori(d)a i els Flori(d)es (de la Flori(d)a, finca que es trobava fins finals del segle passat on ara hi ha l'antiga cotxera de tramvies i que ha donat nom a un barri d'Alacant que abans pertanyia al Camp d'Alacant), Pepe el de Santa Rita, Paco el de la Molineta, el tio del Marranero (tenia un bar molt conegut amb aqueix nom), el tio Toni de(l)s Flares, les Roqueres (de Lo Roca), els Bolineros (de Lo Bolini, a l'Alcoraia), els Caturles (de Lo Caturla), els Ventorrillos (tenia una venta molt xicoteta a l'entrada d'Alacant per Madrid), etc.

Alguns dels malnoms rebien el nom a partir d'una peculiaritat del terreny on vivien aquelles persones, que s'estenia, gairebé sempre, al nom de la finca. Així: el Creueta (de Les Creuetes, finca molt gran que es troba enfront del Borbunyó), els de les Piles (una casa amb un rest de piles d'aigua per a beure), el tio Quito de les Paleres (a la Vall-llonga), el tio Tonet de les Casetes (hi havia quatre casetes al costat d'una bassa al Bacarot), Sento (d)el Monte, Maria de les Basses, Juan el del Barranc (de l'Aigua Amarga), la tia Maria de la Senieta, etc.

Unes altres finques que hem trobat i que, de segur, implicaven la creació de malnoms, són: Les Arques, el Rincó León, la finca Nadal, La Secretària, La Coveta de Cabrera, La Campaneta, La Casa Nova (és la casa més antiga del terme de Bacarot. Pertanyia ja als avis de dos dels informants), La Casa Roja, Les Fontetes, Lo Botànic (es trobava al que ara és la confluència de l'avinguda d'Aguilera i de l'avinguda d'Oriola, d'Alacant. Ara és un parc municipal amb el mateix nom. En l'altre extrem de la ciutat, però en un mateix sentit, recordeu el parc de Lo Morant), Lo Cirer, Lo Minyana, Lo Terol, Lo Plater, Lo del Pato (pr. *Lo-l Pato*), Lo de Llaç (pr. *Lo i Llaç*), Lo Burgà, Lo Gasent, Lo Jover, Lo Verdú, Lo Pelegrí, Lo Reig, Lo Ferrer, Lo Rosari, Los Flares Baix, Los Flares Alt, Villateresa, etc.

L'altra referència toponímica per a la creació de malnoms que trobem és l'ús de gentilicis: els Abanillers, el Sentan(n)ero, el Salinero, el Mallorquí, els Andalusos, Juanito el Francés, etc. De caràter irònic és la referència a un home català conegut, no com el Català, sinó, jugant amb el llenguatge, com el Noi. Així mateix, un veí del terme d'origen murcià no era conegut com el Murcià, sinó com el tio Pijo (pronunciat a la castellana, lògicament).

2. MALNOMS AMB UNA REFERÈNCIA ANTROPONÍMICA

Són de tres tipus: els derivats de cognoms, els de noms de fonts i els que provenen de personatges famosos. El llistat de cognoms és immens i, per això, en farem una selecció que serveisca únicament com a testimoni: les Araciles, els Rossellons, el Mollano, els Baeza, els Setan(n)a, el Sentaneta roí(n), els Bonmatins, els Llorenços, els Triminyos, els Botelles, els Bonets, les Peraletes (amb sufix diminutiu afegit al cognom Perales), els Pinyols, els Quiqueros, els Marhuendes, etc. Tots aquests, més encara que la resta de malnoms, s'estenen a tota la família. Per això, sempre trobem el masculí i femení singular i els corresponents plurals d'aquestes formes.

El nom de fonts a partir del qual es conformen els malnoms sol pertànyer a un familiar, normalment avantpassat, d'aquells que els duen, tot i que en alguns casos es forma a partir de la feminització del nom del marit (i més estrany al revés) o afegint el sufix augmentatiu al nom real, per qualitats físiques personals: els Perets (Pere i Pere Joan, originaris d'Altea), el Pepote (era molt gran, per això l'augmentatiu), el Gasparo, Juanito Maniüela (perquè sa mare es deia així: Maniüela, deformació de Manuela), el Diegot, la Baltasara, la Daniela, Neso, les Catalines i els Catalinos (Catalina era el nom de l'àvia, era molt coneguda perquè era comare, sense títol, i feia parir la gent del camp d'Alacant), etc.

Els dos casos irònics que trobem, amb una referència a personatges famosos són: l'Escalante (era molt graciós) i el Carusso (personatge que es passejava per Alacant fins fa pocs anys carregat de medalles).

3. MALNOMS PROVINENTS DE CARACTERÍSTIQUES FÍSQUES

Tant en aquest apartat com en el següent haurem de diferenciar la forma com s'esmenta aqueixa qualitat física. Ens pot aparéixer de dues maneres: bé mitjançant l'esment directe de la característica, o bé amb la recurrència a una metàfora o a una referència indirecta, en general. Molt sovint aquesta es fa a partir del món animal.

3.1. *Enunciació de la característica de forma directa*

Els Menuts, el Moreno, el Negre, la Guapa (era la mestressa de la conegudíssima posada de la Xica Guapa, a l'entrada d'Alacant des de Madrid. Li va donar nom a aquella zona i encara es diu així), la Roja (era rossa), el Roig (no era ros, sinó pèl-roig), la Visca, els Zurdos (pr. surdos, és clar), Maria la Gran, Paco el Coixo, la Coixa, l'Escarrapat (té els genolls cap a fora, amb les cames de forma còncava), Rafael el Manco (es va jugar el braç en una partida de cartes), el Tort, el Geperut, Pere Pota, el Pocaroba, etc.

3.2. *Enunciació de la característica de forma indirecta i/o metafòrica*

Els malnoms d'origen metafòric que fan referència a una característica física de la persona i que es fonamenten en el regne animal són: el Canari, els Conills (per les dents), el Mutxol (pels ulls), el Sapo (per la cara), la Pitxina, el Pato, etc. Els altres exemples d'origen metafòric són: el Quarterola (era baixotet i grosset),

el Tio Torçua (era prim "com la torçua del cresol d'oli"), el Tio Arcó (era un pastor gran com una arca, per això "arcó"), la Corcà(da) (pels forats de la cara), les Pela(d)illes, el Rastoll, el Sarnatxo, el Canalet, el Camals, la Xalefa (com les bacoques seques. D'aquest personatge es coneix el dit: "Fotre, collons i punyeta, /a la baixà(da) del Portitxol/he demanat a la Xalefa/i m'ha dit que no me vol"), el Canyot (alt i prim; una vegada va aparèixer un home assassinat amb un canyot de panís a la mà: es deia que va ser un dels Canyots l'assassí), etc.

4. MALNOMS PROVINENTS DE QUALITATS MORALES O DE CARÀCTER

Tot i que en aquest apartat hi ha algunes referències directes —com ara el Cabut, el Tio Cabot, Pepe el Bo, el Facilot, Pepe el Mentirós, el Bocera, el Boquera, etc.—, trobem que predominen les referències indirectes i/o metafòriques. El cas de fer servir animals com a model d'una qualitat moral i/o de comportament aplicada a un ser humà es remunta, si més no, a la tradició animalística grega i, antropològicament, hi ha un ús d'açò molt freqüent a l'edat mitjana (Martín, 1994). En aquest sentit hem de veure els diferents bestiaris. Alguns dels exemples que arrepleguem són aquests: el Marrano, el Porc, el tio Gall i la Galla (sempre volien baralla), el Bou (s'enfadava molt sovint), el Burrot, el Xorri i la Xorrila, els Motxos (tot i que no és un animal, sí que és una característica d'aquests: motxo és aquell a qui han tallat les banyes), la Cullà (per tan "puteta" —ens diuen— com era), etc.

Alguns altres exemples amb referències indirectes, tot i que no animalístiques, són aquests: el Tio Clauets (ens el defineixen com un "tiquismiquis", tot ho veia malament i amb problemes), el Socarrat (pr. sucarrat) (estava abrasit de tant de treballar. Se li coneix una cançoneta: "El Sucarrat i abrasit/pintat de bordelló/rabiant i esperitat/el torraet li dic jo", Pepe Nyora (amb harmonia vocàlica, indicadora, per tant, d'una obertura antiga de la "o" en el mot "nyora"), el Cartutxo (esclatava molt prompte), el Hueso (tenia molt mal geni), el Piulo (era un pàmfil), etc.

5. MALNOMS DERIVATS D'OFICIS I ACTIVITATS

Els Palleros (venedors de palla), els Botiguers, els Lecheros (en aquest o en el Hueso referència a immigració, també en gentilicis), Margarita la Peluquera, Ramon el Barber, el Vaquero, el Mulero, el Minero, el Formatger (arreplegava formatges pel camp per vendre'ls en una parada a la plaça), l'alcalde (l'alcalde de la pedania era son pare), els serafins (un avantpassat cantava com un serafí, molt finet), l'Esporga(d)or, la Vigilanta, el Tio Baratero, l'Espardenyera.

6. MALNOMS DERIVATS DE FETS ANECDÒTICS

- El Tomateta (esmorzava sempre amb una tomaqueta, però no la volia i la repartia).
- Els Millonaris (el Pare Àngel de Carcaixent, promotor de l'actual barri de la Ciutat d'Asís, va donar un milió a cadascun dels propietaris de les terres que ara conformen aquest barri alacantí).
- Els Bessons.

- El Povil.
- La Bajoqueta (venia bajoques a la plaça).
- El Burrotero (feia tirs “de burrot” contra els que entraven a caçar on hi havia un vedat).
- El Caguerà (era obrer i torrava de bufes la quadrilla).
- El Cagaportals (malnom d’Alacant).
- La Tia Conilla (havia tingut molts fills).
- El Paret (va deixar embarassada una xicona, però no es va casar perquè era molt jove, per això el diminutiu).
- El Reiet. L’amo de la finca es diu que era parent del rei i que treballava com a exportador de fusta. Per la seua pressumpta relació familiar no pagava aranzels i es considerava el més ric del terme. Gràcies a la seua faena es féu construir una enorme casa —la més gran del terme— tota de fusta de la millor casta. En els darrers anys, el nom d’aquesta finca apareix com els Reiets als rètols escrits, pluralització que la gent del Bacarot no ha acceptat a nivell popular i encara s’hi refereix com Lo Reiet.

TOPÒNIMS

L’alacantí ha transformat l’article determinat antic *lo/los* per *el/els*. En canvi, la toponímia ha mantingut aquestes formes antigues amb molta vitalitat. Recordem que l’ús de l’article determinat siga *lo* siga *el* com a expressador de la intensitat és fàcilment explicable per castellanisme. En canvi, usat com a abstractiu, concretament en aquests contextos que tractem, hem de considerar-lo com a article clàssic. Notem que a la Marina (COLOMINA, 1991: 61) (concretament la Vila, l’Alfàs i Finestrat) també és l’article l’indicador de ‘la finca de, els terrenys de, la casa de’, és a dir, amb valor de possessió; no obstant, en aquestes localitats no trobem l’article clàssic sinó la forma moderna *el*. A Altea, tanmateix, Colomina arrebrega la nostra forma: *lo de Ferrando, lo de Moia*. Aquest *lo* apareix prou sovint a la toponímia murciana.

En el moment en què el topònim té l’article sense indicació de possessió, apareix automàticament l’article en la seua forma moderna: *El Bayer, El Portitxol*.

És interessant ressaltar el topònim *Los Flares* ja que hi trobem la forma plural de l’article clàssic sense indicar possessió. És difícil d’entendre que aquest siga un manlleu del castellà car en qualsevol situació l’article plural és *es*, mentre que *los* és impossible. Pot haver-hi dues explicacions: bé que es tracte realment d’un arcaisme i s’hi haja conservat la forma clàssica, bé que siga una pronúncia reduïda de *Lo dels Flares* > *Lo es Flares* > *Lo-s Flares*. Aquesta última és la més raonable ja que la reducció apareix en altres topònims de la zona, en aquest cas, en singular: *Lo-l Varó, Lo-l Pato*.

La desaparició de la -d- intervocàlica fa en un cas que el timbre de la -e en la preposició *de* es tanque i esdevinga *i*: *Pla de Corbí* > *Pla e Corbí* > *Pla i Corbí*. Al respecte, J. Martines (1992: 198) comenta a peu de pàgina:

Hi ha la possibilitat d'interpretar aquesta solució *Bol i Bolig* (< *Bol del Bolig*), com la coordinació conscient de dos elements transparents, si més no, en el llenguatge dels mariners: de tota manera, ens recorda les observables en altres topònims com ara *Clot i Bou* (al Castell de Guadalest), documentat al segle XVII sota la forma "terra del Clot de Bou", o, més al sud *lo i Llaç* (< *lo de Llaç*, heretat del Bacarot, a l'Alacantí), *lo i Mori* (< *lo de Mori*, a la Torre del Pla (GARCIA, 1991: 438)) i força més casos al Camp d'Elx (ALONSO, 1991: 391).

PARTIDES, ZONES RURALS I BARRANCS

Aigua Amarga, l' (pr. *L'Aiuamarga* o *L'Auiamarga*). Platja situada al sud de la del Baver, l'última del terme pel migjorn.

Antigons, els. No hem arrelplegat oralment aquest nom, que es troba només en documentació, referida a l'actual barri de Benalua.

Bacarot, el. Segons la *Gran Enciclopèdia Catalana* (GEC), el Bacarot és una parròquia rural (els Sants Joans) del municipi d'Alacant (517 habitants disseminats [1981]) creada el 1952 a la partida del mateix nom situada a vuit quilòmetres a ponent de la ciutat. Notem com Garcia (1991) no fa servir l'article del topònim el Bacarot en el títol del seu treball.

El *Diccionari Català-Valencià-Balear* (DCVB) no en diu res. Només arrelplega *Bacaró* com a cognom existent a Artesa de Lleida, sense dir-ne l'etimologia. Podria tractar-se d'un augmentatiu-pejoratiu masculí a partir de *bacora*: *bacorot*. Suposant que siga o haja estat més o menys general l'assimilació regressiva a partir de la tònica (de fet, n'hi ha molts que pronuncien [bakòròt] o [bòkòròt]) és fàcil de veure aquest origen: [bakoròt] > [bòkoròt] > [bòkòròt]

A partir d'aquesta última forma (existent actualment) es va traslladar a la llengua escrita considerant els dos primers sons vocàlics com a *aa*.

Un reforç de la teoria seria el gentilici de la partida: *bacorero*. De tota manera, no s'ha de descartar que el gentilici siga tret a partir de la semblança del topònim a *bacora* i que, per tant, no tinga res a veure amb l'etimologia que acabem d'esmentar.

En produir-se el pas del camp a la ciutat, els habitants d'aquesta partida i d'altres llocs de la contornada acudiren a residir a una zona d'Alacant molt determinada: en general no passaren del que avui és l'avinguda d'Òscar Esplà (més o menys els barris de La Florida i Benalua). En aquesta zona està prou estés el qualificatiu *bacorero* referit a una persona *maula o figa blana, rústic* o amb poc de seny, amb plena consciència que es refereixen al gentilici la qual cosa produeix rialla i menyspreu.

Barranc de l'Aigua Amarga, el. Desembocava a la platja que du el mateix nom.

Barranc de les Ovelles, el. El barranc més important del Camp meridional d'Alacant, que desemboca entre Sant Gabriel i la platja del Baver. El seu

naixement és incert però segurament arreplega les aigües del vessant meridional del Maigmó, a la serra del Ventós.

Barranc de Sant Blai, el. Corre paral·lel a les vies del tren i es confon amb l'actual avinguda d'Òscar Esplà.

Bassa de Reiet, la. Vegeu *Lo Reiet*. Situat al llevant del Bacarot.

Basses, les. Barri actualment inclòs en el de la Florida Baixa, al costat del Pellicoco.

Bastida, la (pr. *La Bastia*). El DCVB la defineix com a 'torra construïda de barres i posts i muntada damunt rodes, que anava ocupada de guerrers armats i servia per acostar-se als murs i batre'ls de prop'. Existeixen molts topònims amb aquest nom —la majoria al Pallars i a l'Urgellet— a més de ser un cognom.

Situada a la solana de la Font-calent.

Baver, el. No hem trobat cap altra pronúncia en el parlar local dels informants (*El Babel* o simplement *Babel* és la forma general en la gent jove o dels que no són de la zona). Daniel Climent i Giner (1986) en diu:

En eixa castellanització ja anava implícita moltes voltes la destrucció toponímica: així, Callosa d'En Sarrià que es deia així en honor de Bernat d'En Sarrià; o la platja de Baver, a Alacant dita així en llibres dels segles XVII i XVIII en clara al·lusió a que allí es construïen barques (ja que deriva de "bau", és a dir, cadascuna de les bigues transversals lleugerament arquejades que sostenen la coberta de les barques) transformada en insòlita Babel (acàs estava allí situada l'antiga Babel o Babilònia?).

Josep Martines ens aporta oralment la seua teoria: podria tractar-se d'un col·lectiu a partir de *bova*, car era una zona d'aiguamolls i saladars i hi abundaven les boves o bogues. Tanmateix, reconeix el punt feble de la seua teoria: els sufixos *-al* i *-ar* són més habituals per a col·lectius que el sufix *-er*. A banda, actualment només hem arreplegat *boga*. En relació a la de D. Climent, J. Martinés ens diu que és estrany que un nom d'ofici done un topònim.

De tota manera, tampoc seria estrany que un topònim prengué el nom d'un ofici o tingués el sufix *-er* referit al lloc hi ha certes coses (cfr. *el Rebolero*).

El Baver és la platja situada al migjorn de la ciutat d'Alacant, entre el Port i Aigua Amarga. També dóna nom a l'antiga partida que ocupava tot el terreny entre la Florida i la mar.

Benalua. Barri d'Alacant.

Camí Vell, el. S'estira des del barranc de les Ovelles fins a la Platanera, on fiten el Rincó de la Gerra, el Pla de Renoc i Lo Reiet.

Cap-i-cua. Terreny situat al llevant del Cementeri.

Colmenars. Trobem aquest topònim també a Altea (COLOMINA, 1991: 57). Pot explicar-se a partir del llatí CULMEN 'cim' ja que tant a Altea com a Alacant són dos tossals.

És la serra que tanca pel sud el Camp d'Alacant.

Contraló, el. A l'ombria de la Serreta Negra o Llarga.

Costera del Cap, la. Costera situada abans del Portitxol de Sant Pasqual.

Florida, la (pr. *La Floria*). Barri d'Alacant situat a l'extrem d'Alacant, el més pròxim a la zona que tractem.

Fondo (de) Piqueres, el o *La Finca (de les Voltes)*. Terreny situat entre Cap-i-cua i Rabassa.

Font-calent, la. Notem la conservació de l'adjectiu d'una terminació, la qual cosa ens indica que és un topònim molt antic. El topònim fa referència a l'existència d'una petita font a la falda de la serra de la qual brolla, encara ara, aigua calenta.

D'altra banda, la serra de Font-calent és la que presenta més elements màgics dins la comarca del Camp d'Alacant. Conten els nadius que, si algú acudeix a la serra la nit de sant Joan i posa davall una falaguera un llençol plegat nou voltes, la llavor la travessarà fins aplegar al nové. Una vegada fet això, arrepleguem la llavor i la guardem amb la qual cosa podrem gojar d'un any sencer de sort i benaurança.

Té 428 m sobre el nivell del mar, quasi inaccessible, té poca vegetació, composta fonamentalment per herbes aromàtiques (*timonet* o *tomello* fonamentalment). La zona més propera a la carretera de Madrid s'anomena *Punta Grossa*, mentre que la més allunyada és la *Punta Prima*. El poblet se situa a l'ombria de la serra i té un centenar de veïns.

Font del Baile, la. Segurament es tracta de la *Font del Batle*. Dins la partida de Sant Blai.

Hort del Xorret, l'. Dins la partida de Sant Blai.

Molineta, la. Terreny situat entre el barranc de les Ovelles i la Florida.

Pellicoco, el. Barri que creix entre la Florida i el Cementeri, als dos costats del final —anant cap a Madrid— de l'avinguda d'Oriola.

Pla de Corbí (pr. *Pla i Corbí*). Notem la desaparició de la -d- intervocàlica i la conversió de la -e en -i. Se situa, en direcció cap al Portitxol, a continuació del Pla de Renoc.

Pla de Nadal, el (pr. *Pla Nadal*). Notem que no desapareix la -d- intervocàlica segurament perquè es tracta d'un cognom.

Pla de Renoc, el (pr. *Pla Renoc*). Se situa, anant pel Camí Vell cap al Portitxol, a continuació del Rincó de la Gerra.

Pla de la Vallonga, el. Partida al llevant de la Bastida.

Pla de l'Espartal, el. Situat a la banda dreta de la carretera d'Ocaña.

Platanera, la. Situat a la vessant nord del Portitxol.

Poblet del Borbunyó, el. A l'ombria de la serra dels Sanxos.

Pont de Ferro, el o els **Dotze Pontets**. L'últim pont sobre el barranc de les Ovelles abans de desembocar a la mar.